

**CÂTE CEVA DESPRE COLECȚIA ȘI COLECȚIONARUL
ALEXANDRU NESTOR MĂCELLARIU,
CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA SITULUI ARHEOLOGIC
DE LA BARBOȘI (GALAȚI)**

Costin CROITORU*

Keywords: Barboși, Galați county, archaeological discoveries

Descoperirile arheologice de la Barboși, sunt esențiale pentru cunoașterea culturii și civilizației dacice și ulterior romane din sudul Moldovei, dar nu numai. Prin urmare au fost supuse atenției istoriografiei, fiindu-le dedicate numeroase materiale bibliografice, abordate din varii perspective. Explorat de timpuriu – când disciplina arheologică nu se cristalizase încă pe teme științifice – situl arheologic de la marginea Galațiului a furnizat o serie întreagă de artefacte, răspândite în diverse colecții, dintre care cele mai consistente se păstrează azi în custodia următoarelor instituții: Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” din Galați, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București – *via* Muzeul Național de Antichități, Institutul de Arheologie din Iași, Complexul Muzeal Național „Moldova” din Iași, Muzeul Brăilei „Carol I”. Aceste „reuniuni” de artefacte sunt, în general, rodul unor cercetări arheologice și / sau al unor descoperiri întâmplătoare. Dar, în cadrul acestora, un filon deosebit îl reprezintă colecțiile particulare, ajunse, într-un fel sau altul (donație / achiziție) în patrimoniul muzeal. Mă voi referi în cele ce urmează asupra unui astfel de caz, dar nu al colecției în sine, altminteri bine-cunoscute, ci mai curând al modalității în care a fost coagulată. Este vorba despre colecția doctorului Alexandru Nestor Măcellariu, aflată parte la Muzeul de Istorie din Galați, parte risipită (!?), nu știm unde.

Despre biografia colecționarului Alexandru Nestor Măcellariu, informațiile sunt relativ sărace și controversate, în ciuda faptului că a deținut și demnități publice locale în Galați. Conform fișei bibliografice de la Biblioteca Academiei Române acesta s-a născut în anul 1881, dar se pare ca aceasta se întâmplase cu un an mai târziu, la Roman. Înainte de a împlini 30 de ani și-a susținut doctoratul în medicină și chirurgie la București, unde a publicat teza cu titlul „*Pleurezia purulentă în prima copilărie*” (1909). Patru ani mai târziu va publica o nouă lucrare intitulată „*Câteva cuvinte și observațiuni asupra rănilor prin arme de războiu și epidemiei de holeră. Culese în Noembrie și Decembrie 1912 la Constantinopol*”¹. Profesional va activa în Galați ca medic primar la Spitalul „Elisabeta Doamna – Caritatea Gălățeană” (anterior funcționase ca medic de circumscripție rurală și „medic de oraș”), și ca profesor de igienă la Școala de Agenți Sanitari (1913-1918), la Seminarul Teologic din Galați (1917) și la Liceul „Vasile Alecsandri” (1925-1929)².

* Muzeul Brăilei „Carol I”; costin_croitorul@yahoo.com

¹ Vezi G. Ștrempel (coord.), *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol III (L-Q), București, 1989, p. 586, nr. 41091-41092.

² Alexandru Nicolescu, *Primii 60 ani de activitate ai Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați: Memoriu întocmit după acte oficiale și cunoștințe personale*, Galați, 1928, p. 160. Vezi și Ion Cioroiu, *Colegiul Național „Vasile Alecsandri” din Galați: 150 de ani de existență*, vol. I (profesorii), Galați, 2017, p. 65.

Activitatea sa de colecționare, celebră în ceea ce privește acumularea unor antichități, chiar dacă nu poate fi creionată cu exactitate ori fixată pe repere cronologice, păstrează totuși câteva nuanțe. Fără îndoială, cel care i-a inspirat apetența a fost un coleg de breaslă, doctorul Aristide Serfioti (1828-1905)³, cu ale cărui demers și colecție Alexandru Nestor Măcellariu se va intersecta, nu întotdeauna într-o manieră... „transparentă”. Cum se știe, doctorul Aristide Serfioti va dona spitalului „Elisabeta Doamna – Caritatea Gălățeană”, prin testament⁴, la 23 august 1903, imobilul în care locuia din str. Mihai Bravu, dar și moșia Calica / Filești (peste 3.500 hectare), pentru ca venitul ei să susțină funcționarea unui preconizat spital de copii, cu o capacitate de 40 de paturi. Această posesiune funciară pe care și-o achiziționase după războiul de Independență de la frații Ghica (12 iunie 1879), deținea conotații speciale prin prezența în interiorul ei a ansamblului arheologic de la Barboși, ce furniza periodic artefacte, fortuit sau în urma... „săpăturilor”.

Nu întâmplător, una dintre clauzele inserate în contractul de arendare al moșiei (1880) și care se va păstra în acordurile ulterioare, prevedea că „domnul proprietar își rezervă dreptul exclusiv de a face săpături pentru căutarea sau scoaterea de antichități...; domnul arendaș va fi dator... a priveghia ca nimeni altul, fie și din partea guvernului, să nu facă asemenea săpături”. În actul de arendare a moșiei pentru perioada 23 aprilie 1913 – 23 aprilie 1918, încheiat între Elena Gheorgandopol (sora doctorului Serfioti) și Dimitrie Stamatadi se menționează la articolul X: „doamna proprietară își rezervă dreptul exclusiv de a face orice săpătură pentru căutarea sau scoaterea de antichități, de piatră și de nisip, atât din Tirighina, cât și de pe toată întinderea moșiei. Domnul arendaș nu numai că nu avea nici odinioară acest drept, dar încă va fi dator a priveghea ca nimeni altul, fie și din partea guvernului, să nu facă asemenea săpături”⁵.

Prin calitățile sale oficiale în cadrul spitalului (de exemplu, în anul 1929 figurează ca delegat al instituției pentru probleme litigioase), dr. Alexandru Nestor Măcellariu s-a ocupat direct de administrarea patrimoniului, în general, și al donației Serfioti, în special. În orice caz, un decret emis la 22 mai 1943, îl enumeră între cei trei membrii ai Comitetului de efori ai Spitalului⁶; cum aceștia părăsiseră orașul în timpul războiului, la 28 mai 1945 este numit alt comitet. Este momentul din care vor începe să fie semnalate nereguli majore în ceea ce privește păstrarea și administrarea fondurilor, bunurilor mobile și imobile ale spitalului. Documentele de arhivă rețin în chestiunea care ne interesează atitudinea ostilă a dr. Alexandru Nestor Măcellariu de fiecare dată când i se solicitau lămuriri cu privire la fostele proprietăți ale dr. Aristide Serfioti ori informații cu privire la dosarele testamentarilor și donatorilor sau, și mai grav, inventare ale bunurilor preluate, chei ale unor seifuri despre care existau informații că ar păstra bunuri de valoare, dintre care unul se afla chiar în imobilul Serfioti⁷. Este de prisos astăzi să mai comentăm faptul că nu s-a păstrat nici un inventar al colecției Serfioti...

Există suficiente indicii pe baza cărora să concluzionăm că dr. Alexandru Nestor Măcellariu va fi preluat colecția de antichități a dr. Aristide Serfioti și că, ulterior, se va fi preocupat să o și îmbogățească. Crișan Mușeteanu, care l-a cunoscut pe Al. Măcellariu pe când era student la Facultatea de Medicină din București, își amintește că ar fi săvârșit „fel de fel de matrapazlăcuri ca să pună mâna pe lucruri realmente frumoase din casa lui Serfioti”⁸. Scriitoarea Lucia Borș confirma și ea, în 1938, printr-o scrisoare adresată col. Victor Rațiu,

³ Vezi Mariana-Delia Pohrib, *Doctorul Aristide Serfioti (1828-1905). Un destin în slujba comunității gălățene*, Galați, 2012, *passim*.

⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați (în continuare SJANG), fondul *Dr. Aristide Serfioti (1828-1905)*, vol. 2/1828-1928, f. 7-16.

⁵ *Ibidem*, f. 243-244.

⁶ SJANG, fondul *Așezămintele Spitalului „Elisabeta Doamna – Caritatea Gălățeană”*, dosar 7/1943, f. 3.

⁷ Vezi Mariana-Delia Pohrib, *op. cit.*, pp. 88-89.

⁸ Cr. V. Mușeteanu, *Lumea copilăriei mele*, Galați, 2001, p. 259.

„preluarea” de către același a unor piese din colecția Serfioți⁹.

Demn de reținut în același context este și faptul că, urmând exemplul doctorului Serfioți, dr. Alexandru Nestor Măcellariu va achiziționa moșia Șendreni¹⁰, la rândul ei o furnizoare generoasă de artefacte, complementară în bună măsură sitului arheologic de la Barboși. Din păcate, nici în legătură cu descoperirile de aici, precum și în general cu colecția Măcellariu nu s-au păstrat informații suficiente pentru o vedere de ansamblu.

Pe de o parte, nu deținem nici un indiciu cu privire la artefactele preluate din fondul Serfioți, pe de altă parte nu cunoaștem decât fragmentar colecția Măcellariu; este vorba despre acel lot ajuns în patrimoniul Muzeului din Galați și care a și fost publicat, la rândul-i, fragmentar¹¹. Reținem în ceea ce privește această parte edită din colecția Măcellariu că a fost oferită parțial spre vânzare Muzeului (21 mai 1959), parțial donată¹². În orice caz, valorificate istoriografic au fost doar 91 de artefacte felurite (exceptând monedele), după toate aparențele o mică parte a colecției Măcellariu, având în vedere consemnarea potrivit căreia „colecția a fost deosebit de interesantă, nu numai ca valoare documentar-arheologică, ci și ca număr de piese, în general de numismatică: monede antice, grecești, romane și bizantine...”¹³. În legătură cu acest lot numismatic ce, după toate aparențele, va fi constituit partea mai generoasă a fragmentului de colecție Măcellariu ajunsă în patrimoniul Muzeului, editorul își propunea o lucrare separată: „colecția de numismatică a doctorului Nestor Măcellariu din Galați, se află în studiu la tov. Constantin Preda, de la Institutul de Arheologie din București și la Ion T. Dragomir de la Muzeul Județean de Istorie Galați, care va elabora catalogul monedelor ce va fi publicat în «Studii și Cercetări de Numismatică»”¹⁴. Nu deținem informații suplimentare cu privire la îndeplinirea unui astfel de demers, oricum, nefinalizat.

În ceea ce privește partea necunoscută a colecției Măcellariu, iată ce consemna I. T. Dragomir: „după moartea colecționarului în anul 1954 și a soției sale, Margareta Măcellariu, în 1963, restul obiectelor din colecție au fost împărțite între moștenitorii familiei, fără să avem posibilitatea a le studia sau recupera”¹⁵.

În fine, din colecția particulară a doctorului Nestor Măcellariu, ajunsă în patrimoniul Muzeului de Istorie din Galați, provin mai multe piese datate în epoca bronzului și presupuse a fi fost descoperite la Șendreni: un topor din piatră cu două brațe, o seceră din bronz cu lama arcuită, de tipul cu cârlig la mâner și un celt din bronz de tip transilvănean¹⁶.

Pe teritoriul localității s-a identificat întâmplător, în anii 1938-1939, un tezaur de podoabe din argint depuse într-un recipient din lut, care nu s-a păstrat. Inițial a fost recuperat un cercel din argint ornamentat cu pietre, lucrat prin filigranare (podoaba i-a fost oferită lui Mircea Petrescu-Dîmbovița în momentul unor recunoașteri de teren efectuate în zonă în anul 1939 și astfel a ajuns

⁹ SJANG, *fond Primăria orașului Galați*, 1937, dosar 167, f. 241-242; *Ibidem*, 1939, dosar 550, f. 24.

¹⁰ O privire de ansamblu asupra descoperirilor arheologice de pe teritoriul Șendrenilor se regăsește în articolul meu: C. Croitoru, *Despre descoperirile arheologice de la Șendreni, jud. Galați. Note de lectură (IX)*, în *Acta Musei Tutovensensis*, XIII, 2017, pp. 241-259.

¹¹ I. T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Galați – colecția Dr. Alexandru Nestor Măcellariu*, în *Peuce*, IX, 1984, pp. 159-160, nr. 1-3, pl. I/1-3 (= *Idem*, în *Danubius*, XVI, 1996, pp. 567-627).

¹² *Ibidem*, p. 607 nota 1.

¹³ *Ibidem*, p. 568.

¹⁴ *Ibidem*, p. 608 nota 8.

¹⁵ *Ibidem*, p. 568.

¹⁶ *Idem*, *Noi descoperiri arheologice de obiecte de aramă și de bronz în regiunea de sud a Moldovei*, în *SCIVA*, 30, nr. 4, 1979, pp. 596-597, nr. 6-7, fig. 2/4; 3/1 (= *Idem*, în *Danubius*, XVI, 1996, pp. 257-268); *Idem*, *Colecția Dr. Al. Nestor Măcellariu...*, pp. 159-160, nr. 1-3, pl. I/1-3 (= *Idem*, în *Danubius*, XVI, 1996, pp. 567-627). Vezi și A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, p. 146, care datează piesa în Ha B, și o atribuie, cu probabilitate, grupului Cozia-Babadag II.

în colecțiile muzeului de istorie gălățean¹⁷. Reiese din succintele date consemnate cu acest prilej că piesele s-au răspândit la locuitori din comună, iar „cea mai mare parte din inventarul aceluia tezaur” a ajuns în posesia dr. Alexandru Nestor Măcellariu, posesorul moșiei pe care fusese identificat)¹⁸. Ulterior alte 13 piese au fost donate muzeului, în anul 1960, de către familia Măcellariu. Este vorba despre trei cercei cu decor filigranat, o broșă de formă radială, opt butoni ornamentali și o „teacă” miniaturală¹⁹, bogat ornamentată în aceeași tehnică. Așadar, actualmente din componența tezaurului ne sunt cunoscute 14 piese, după toate aparențele nu toate pe care le conținea în momentul îngropării. Acestea au fost publicate separat²⁰, iar ceva mai târziu împreună cu colecția cunoscută a posesorului²¹. Tezaurul a fost datat în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

În fine, pentru o serie semnificativă dintre artefactele antice edite (recipiente și opaițe greco-romane, vase din sticlă, figurine, elemente sculpturale, podoabe și accesorii vestimentare), din colecția dr. Alexandru Nestor Măcellariu este indicat situl arheologic de la Barboși²² – de fapt și o sugestie cu privire la preluarea materialelor strânse inițial de către dr. Serfioți, dar și a dobândirii unor piese din perioada în care administrase, în numele spitalului, posesiunea funciară pe care se afla situl arheologic. Între acestea, probleme speciale de interpretare ridică vasele grecești – patru lekythoi, un lekythos aryballesc, o oenochoe, un bolsal și trei skyphoi, a căror cronologie se întinde pe durata a două secole, din a doua jumătate a sec. V până după mijlocul sec. IV a. Chr.²³. Aspectul general compozit al colecției, durata mare de timp în care se datează diferitele vase grecești și starea bună de conservare a pieselor ceramice în discuție constituie argumente pentru interpretarea vaselor respective ca provenind din comerțul cu antichități (procurate de către colecționar în călătoriile sale din Grecia), chiar dacă la 1884-1885, Carl Schuchhardt, precum și Nicolae Beldiceanu menționau descoperirea la Barboși a unor lekythoi cu figuri negre și roșii – piese care nu s-au păstrat²⁴. Ceva mai recent, s-a presupus, fără argumente (sau măcar analogii în zonă), că recipientele grecești din colecția Măcellariu ar proveni din tumulii din jurul Barboșilor²⁵.

Mai rețin atenția, în cadrul aceluiași fragment edit al colecției Măcellariu, unele piese metalice deosebite (fibulă din bronz, emblemă militară), pentru care s-a păstrat informația că provin din cercetările arheologice întreprinse de către Gheorghe Ștefan în 1935-1936. Din „raportul”²⁶ campaniei respective aflăm, înainte de toate, faptul că dr. N. Măcellariu,

¹⁷ C. Croitoru, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, în vol. *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam*, (eds.: V. Spinei, N. Ursulescu, V. Cotiușă), Iași, 2015, pp. 645-655.

¹⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *Inventarul materialului arheologic dela Rezidența Regală din Galați*, București, 1940, p. 9, fig. 61; Idem, *Cercetare arheologică în județul Covurlui...*, p. 19; Idem, *Archäologische Forschungsreise im Bezirk Covurlui...*, p. 442; Vezi și C. Croitoru, Cristina Bodlev (eds.), *Despre debutul cercetărilor arheologice de la Dunărea de Jos (I). Contribuțiile lui Mircea Petrescu-Dîmbovița*, Brăila, 2018, *passim*.

¹⁹ Tălcurile acestui din urmă splendid artefact sunt mai profunde decât interpretarea sa drept „obiect de podoabă”, vezi în acest sens C. Croitoru, Cl. Neagoe, *Surguciul – simbol al puterii în Evul Mediu românesc. Considerații pe marginea descoperirii de la Șendreni, județul Galați*, în vol. *Cultură, istorie și societate* (ed. Șt. Ștefănescu, Cl. Neagoe), București, 2017, pp. 127-162.

²⁰ I. T. Dragomir, *Tezaurul feudal de obiecte de podoabă de la Șendreni*, în *Revista Muzeelor*, V, nr. 3, 1968, pp. 254-257.

²¹ Idem, *Colecția Dr. Al. Nestor Măcellariu...*, pp. 181-183, nr. 77-90, pl. XV.

²² Unele dintre ele reanalizate de mine, C. Croitoru, *Fibule din bronz descoperite la Barboși, provenite din colecția „Al. Nestor Măcellariu”*, în „Acta Musei Tutovensis”, XIV, 2018, pp. 118-124.

²³ I. T. Dragomir, *Colecția Dr. Al. Nestor Măcellariu...*, nr. cat. 8-11, 13-14, 16-17, 21, 23-24, pl. 3/8-11; IV/13-14, 16-17; V/21, 23-24.

²⁴ În general, proveniența vaselor de sec. VI-IV a. Chr. de la Barboși este contestată, chiar editorul lor manifestându-și vădit circumspecția în această chestiune, *ibidem*, p. 158.

²⁵ V. Banaru, *Unele aspecte ale raporturilor greco-indigene în baza ceramicii de import din cadrul complexelor funerare din afara coloniilor nord-vest-pontice*, în vol. *Studia in honorem Ion Niculiță*, Chișinău, 1999, p. 166.

²⁶ Gh. Ștefan, *Nouvelles découvertes dans le „castellum” romain de Barboși (près de Galați)*, în *Dacia*, V-VI, 1935-1936 (1938), p. 341.

„senatorul și președintele consiliului municipal din Galați, pasionat de urmele trecutului”, îi oferise arheologului posibilitatea de a întreprinde cercetări la Barboși, în anul 1936; foarte probabil este vorba, pe lângă invitația făcută în calitate oficială, și despre finanțarea săpăturilor (publică? privată?). Apoi, constatăm faptul că atunci când vorbește despre ceramica identificată la Barboși autorul face trimitere la colecția Măcellariu²⁷. Să fie oare o sugestie cu privire la destinația descoperirilor efectuate cu acest prilej!? Din nou, nu avem nici un indiciu cu privire la distribuția pieselor descoperite cu această ocazie. Nu este deloc exprimat dacă unele artefacte publicate în acest raport au fost „cedate” colecționarului sau pur și simplu văzute în această colecție și amintite pentru valoarea lor documentară în contextul general al descoperirilor arheologice de la Barboși (de pildă este cazul unei tegula cu ștampila LEG V MAC).

Pentru a adânci parcă frustrarea celui care încearcă o reconstituire a acestor „filoane” ale colecției, la publicarea materialelor cunoscute s-au strecurat unele informații, inexplicabile azi. De exemplu, deși valorifică istoriografic materialele din colecția Măcellariu ajunse în patrimoniul Muzeului din Galați, I. T. Dragomir enumeră între acestea și o *signa militaria*²⁸, provenind din cercetările arheologice întreprinse de către Gheorghe Ștefan în 1935-1936²⁹, dar pentru care specifică faptul că s-ar afla în patrimoniul „Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste” (!?). Să fi ajuns o parte a colecției Măcellariu la Muzeul Național sau poate, mai probabil, este vorba despre un transfer de la Muzeul de Istorie Galați în anii coagulării colecției MNIR-ului? Urmărind Registrul inventar al Muzeului de Istorie din Galați găsim numărul de inventar menționat, dar piesa ar fi „scăzută” în conformitate cu un proces-verbal redactat în anul 1975. Hazardul face însă că un exemplar identic (replică!?) este expus actualmente în cadrul expoziției permanente a muzeului de istorie gălățean...

Acestea sunt succintele considerații pe care le putem consemna azi, pe baza unor mărunte mărturii documentare relative la formarea colecției Măcellariu, respectiv speculații pe care le mai putem emite în privința artefactelor cunoscute (recuperate) care o formau.

SOMETHING ABOUT THE ANTIQUES COLLECTION OF ALEXANDRU NESTOR MĂCELLARIU, WITH SPECIAL REGARDS ABOUT THE BARBOȘI ARCHAEOLOGICAL SITE (GALAȚI)

The archeological discoveries from Barboși are essential for the knowledge of the Dacian and later Roman culture and civilization from the south of Moldova, but not only. Therefore, they were submitted to the attention of historiography, being dedicated to them numerous bibliographic materials, from various perspectives. Explored early on - when the archeological discipline had not yet crystallized on scientific grounds - the archeological site on the outskirts of Galați provided a whole series of artifacts, spread in various collections, the most consistent of which are today in the custody of the following institutions: "Paul Păltănea" History Museum in Galați, "Vasile Pârvan" Institute of Archeology in Bucharest - via the National Museum of Antiquities, Archeology Institute in Iași, "Moldova" National Museum Complex in Iași, Brăila Museum "Carol I". These "meetings" of artifacts are generally the result of archaeological research and / or accidental discoveries. Within them, a special "vein" is represented by the private collections, which have become, in one way or another (donation / acquisition) in the museum patrimony. I referred in this article to such a case, but not to the collection itself, otherwise well-known, but rather to the way in which it was coagulated. It is about the collection of Dr. Alexandru Nestor Măcellariu, part in the History Museum in Galați, part of which we do not know where.

²⁷ *Ibidem*, pp. 342-343, nota 1 (la p. 343).

²⁸ I. T. Dragomir, *Colecția Dr. Al. Nestor Măcellariu...*, pp. 601-602, nr. 74, pl. XIV/74.

²⁹ Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 345, fig. 6.